

IGNÁCZ ÁGOSTON

Pécsi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Doktori Iskola

Aetas 39. évf. 2024. 2. szám, 213–216.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.2.213-216

www.aetas.hu

Fókuszban a hatalomgyakorlás formái

Rulership in Medieval East Central Europe. Power, Ritual and Legitimacy in Bohemia, Hungary and Poland. Edited by Grischa Vercamer and Dušan Zupka. Leiden–Boston: Brill, 2021. 534 oldal

A közel három évszázada tevékenykedő Brill Academic Publishers egyike a legismertebb nemzetközi tudományos kiadóknak. A 2007-ben útjára indított *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450* elnevezésű kiadványsorozat küldetése – ahogy a neve is mutatja – nem kisebb, mint a Kelet- és Kelet-Közép-Európa régiók egy-egy történeti aspektusának feldolgozása tanulmánykötetek és monográfiák formájában, igen széles palettáját nyújtva a napjainkban zajló medievisztikai kutatásoknak. A sorozat fókuszában olyan témák állnak, mint például a művészetek, régészet, regionális eltérések vagy a kulturális identitás alakulása.

A 2021-ben megjelent *Rulership in Medieval East Central Europe* című kötet a sorozat hetvennyolcadik kiadványa. Az alcím-ben szereplő három kulcsfogalom jól érzékelteti, hogy a könyvben olvasható tanulmányok mely szegmensek mentén igyekeznek körüljárni a középkori hatalomgyakorlás kérdéseit: hatalom, rítus és legitimitás. Az első magának a hatalom formáinak megjelenésére, a második a középkor szimbolikus és ceremoniális sajátosságára, a harmadik pedig a hatalom jogszerűségére, elfogad(tat)ására utal. Ugyanakkor az alcím a pontos térbeli elhelyezést is megadja, a tanulmányok a mai Csehország, Szlovákia, Magyarország és Lengyelország területére koncentrálnak, ám

a tartalomjegyzéket áttekintve látható, hogy mindemellett a térségre gyakorolt külső tényezők szempontjából bizánci, mongol, német-római és szentszéki hatások mellett a Kijevi Rusz viszonyaira is kitérnek. A kötet szerkesztői Grischa Vercamer és Dušan Zupka, a téma szakavatott kutatói.

A könyv alapvetően öt szekcióból, egy bevezető részből és további négy nagy fejezetből áll, amelyek a következőképpen dolgozzák fel a témát: 2) *Legitimitás és uralom – Az első dinasztiák kezdete és fejlődése a kora- és érett középkorban*; 3) *Rítus és politika: A megalapozott uralom az érett és késő középkorban*; 4) *A hatalom struktúrái a késő középkorban*; 5) *Kelet-Közép-Európa uralkodói rendszerére kívülről érkező hatások*. A kötet térképekkel, bibliográfiával és névmutatóval is rendelkezik.

A bevezető fejezetet két tanulmány alkotja: Dušan Zupka címadó írása (*Rulership in Medieval East Central Europe*) a kelet-közép-európai hatalomgyakorlási viszonyokról ad általános képet, míg Grischa Vercamer (*Rulership and Power in Western Medieval Europe: A Theoretical and Conceptual Introduction*) a nyugat-európai párhuzamokra koncentrálnak, „elméleti és konceptuális” bevezetést tárva az olvasó elé. Zupka írásában igyekszik sorra venni a kelet-közép-európai dinasztiák felemelkedésének sarokpontjait. Kiemeli a kereszténység felvételének fontosságát, a hatalomgyakorló világi és az egyházi elit kapcsolatát. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy bár számos hasonlóság figyelhető meg mindhárom vizsgált régióban, mégis hangsúlyozni kell az ezen

országokat ért külső (például a szomszédos régiókból érkező) hatásokat, valamint a három dinasztia és a helyi elitiek eltérő stratégiáit, reakcióit, melyek egyedi sajátosságokkal ruházták fel hatalomgyakorlási mechanizmusait. Girscha Vercamer pedig elméleti támogatással bővíti ki Zupka történeti bevezetőjét: első lépésben tisztázza az egyes terminológiai kérdéseket, majd részletes áttekintést nyújt a hatalomgyakorlás kérdésének kezeléséről mind a szakirodalom, mind pedig fennmaradt kortárs (12–13. századi) művek alapján. Zárásként bemutatja a hatalomgyakorlás eltérő formáinak kategorizációját, ezzel módszertani javaslatot adva az egyes uralkodói magatartásformák, hatalomgyakorlási stratégiák értelmezéséhez.

A hatalomgyakorlás legitimitációjáról szóló fejezet három kiemelkedő hatalmi konglomerátum történetében nyújt elmélyedési lehetőséget. Martin Wihoda (*After Avars: The Beginning of the Ruling Power on the Eastern Fringe of Carolingian Empire*) az avar nép eltűnésével, illetve feloldódásával, valamint a Karoling Birodalom keleti térségével foglalkozik. Tanulmánya bemutatja azt a folyamatot, hogy milyen lépéseken és sajátosságokon keresztül tagozódtak be a mai Csehország területén élő szláv népek a Karoling Birodalomba. Font Márta (*The Rulership of the Árpadian Dynasty in the 10th–13th Centuries*) az Árpád-ház uralkodásáról ad impozáns áttekintést, Szent István alapító tevékenységétől a magyar királyok hatalomgyakorlási mechanizmusain át a 13. századtól beálló változások (nemesiség megerősödése a királyi hatalommal szemben) 14. századi kufutásáig tárgyalja a Magyar Királyság történetét. Zbigniew Dalewski (*The Piast Rulership*) a lengyel Piastok hatalmi legitimitációjának mikéntjét taglalja, rámutatva arra a körülményre, hogy a kereszténység felvétele, illetve a Német-római Birodalommal kiépített nyugati kapcsolat milyen fontos hatással volt a dinasztiára és az általuk uralt térségre.

A harmadik fejezet a kötet alcímében is szereplő rítust helyezi előtérbe, így az itt

olvasható tanulmányok a hatalomgyakorlás ceremonális sajátosságait igyekeznek górcső alá venni. Az első tanulmány (*Political, Religious and Social Framework of Religious Warfare and Its Influences on Rulership in Medieval East Central Europe*) szerzője az egyik szerkesztő, Dušan Zupka, aki számos publikációt jegyez a rituális, illetve szimbolikus kommunikáció témaköréből. Zupka ezen írása a háborúk vallási, társadalmi és ceremonális háttéréről, valamint az uralkodáshoz fűződő kapcsolatokról ad átfogó képet. Mindennek középpontjában a „hadi liturgia” áll, amely a csaták előtti vagy utáni szertartásokat és az ott felhasznált tárgyak összességét jelenti. Robert Antonín tanulmánya (*The Ritual Practice of Power in Bohemia during the 14th Century*) ezzel szemben cseh uralkodók rituális tevékenységeire fókuszál, az 1300-as évek cseh királyainak idejéből fennmaradt ilyen jellegű szokásokat veszi számba. Marcin R. Pauk (*Language of Power and Communication in the Piast Dynasty: Toward a Reappraisal of Polish Political Culture of the 12th–13th Century*) pedig a Lengyel Királyság sajátosságait vizsgálja, méghozzá a hatalomgyakorlás nyelvi leképeződésein keresztül, ezzel iránymutatást adva arra is, miként érdemes a 14. századi lengyel közösségi tudat létrejöttét vizsgálni. A fejezetet Julia Burkhardt tanulmánya (*Assemblies in the Holy Roman Empire and the East Central European Kingdoms: A Comparative Essay on Political Participation and Representation*) zárja, mely a Német-római Birodalmat hasonlítja össze a kelet-közép-európai királyságokkal a politikai rituálék szempontjából. Megvizsgálja a döntéshozatali mechanizmusokat, a szimbolikus kommunikációs elemeket, amiket leginkább a koronázási szertartásokban, a gyűlésekben lehet nyomon követni.

A negyedik fejezet a késő középkor időszakába kalauzolja el az olvasót, mégpedig a hatalomgyakorlás szerkezeteit taglalva, vagyis azt, hogy a különböző térségekben miképpen épült fel, illetve milyen változásokon ment keresztül az uralkodók hatalma.

Az első tanulmány Vinni Lucherini tollából (*The Irruption of the Sacred into the History of Hungarian Kings in the Mirror of the Angevin "Illuminated Chronicle" [around 1358]*) a magyar Képes Krónika néven ismert 14. századi illusztrált, uralkodói megrendelésre készült kódex tartalmával foglalkozik, pontosabban az uralkodói szentség megjelenési formáit és a magyar királyok által történő felhasználását vizsgálja. Paul W. Knoll (*The Last Piasts: Legitimizing Royal Rule in Fourteenth Century Poland*) a Lengyel Királyság 14. századi történetét taglalja, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy az ekkor regnáló utolsó Piast uralkodók (Łokietek Ulászló, Nagy Kázmér) hogyan igyekeztek megszilárdítani hatalmukat, milyen nehézségekkel néztek szembe, és milyen kísérleteket tettek azok megoldása érdekében. Bárány Attila tanulmánya (*Royal Power and Military Administration in Angevin Hungary*) – Lucherini írásához hasonlóan – a magyar Anjou királyok időszakát veszi górcső alá, átfogó képet kíván felvázolni I. Károly politikai lépéseiről és a királyság berendezkedéséről, a legyőzött oligarchák területének megszervezéséről, a királyi kormányzatba való integrációjukról, valamint a katonai mozgósítás mikéntjéről. A fejezet utolsó, a 15. századi Lengyelország kormányzati struktúrájáról szóló tanulmányát (*Governance System in Poland during the 15th Century*) Bożena Czwojdrak írta, s középpontjában a Jagelló-dinasztia tevékenysége áll. Amellett, hogy törekedtek saját hatalmi pozíciójuk megerősítésére, Czwojdrak véleménye szerint keleti irányú expanzív politikájukkal és a litván területekért vívott küzdelmüknek köszönhetően került fel Lengyelország ténylegesen az európai hatalmi politika térképére.

Címéhez híven, a kötet utolsó nagy egysege a többi fejezettel ellentétben nem a kelet-közép-európai térséggel, hanem onnan kissé kitekintve, inkább a térséget ért külső hatásokra koncentrál. Panos Sophoulis írásában (*Byzantium and East Central Europe: A Brief Outline of Political and Cul-*

tural Relations) Bizánc és a kelet-közép-európai régió kapcsolatának súlypontjait (diplomácia, a bizánci befolyás időleges térnyerései) vázolja fel. Christian Raffensperger tanulmánya (*The Kingdom of Rus': Towards a New Theoretical Model of Rulership in Medieval Europe*) a Kijevi Rusz hatalomgyakorlási mechanizmusait mutatja be, felhívva a figyelmet arra, hogy a történeti szintézisekben a Kijevi Rusznak – mint a kelet-közép-európai térség fontos államalakulatának – eddig mellőzött szerep jutott, holott kölcsönösen számos hatás fedezhető fel a térség többi államaival. Felicitas Schmieder (*The "Mongol Experience" of East Central Europe in Image and Political Reality during the Later Middle Ages*) egy érdekes témát, a „mongol tapasztalat” hatásait vizsgálja: a földrajzi elhelyezkedésnek is köszönhetően, Kelet-Közép-Európát sokkalta válságosabban érintette a mongol jelenlét, mint a nyugatabbra lévő területeket, emellett a mongolok felbukkanása számos kulturális hatást is hozott, nemcsak fosztogató nomád portya volt.

Grischa Vercamer tanulmánya (*The Holy Roman Empire and East Central Europe [High Middle Ages]: Politics and Influences*) a Német-római Birodalom befolyását, politikai kapcsolatait taglalja Kelet-Közép-Európa térségében. Helyesen mutat rá arra, hogy ez a kapcsolat kiemelkedő jelentőségű volt, mivel a Német-római Birodalmon keresztül adaptálhatták a kelet-közép-európai államok a nyugat-európai középkori kultúra vívmányait, beleértve ebbe a feudális jellegű viszonyok sajátos módon való átvételét és értelmezését – nemcsak technikai, gazdasági, hanem hatalomgyakorlási tekintetben is. Stephan Flemmig (*The Holy Roman Empire and East Central Europe [Late Middle Ages]: Politics and Influences*) a Német-római Birodalom és a kelet-közép-európai államok kapcsolatának későközépkori alakulásába nyújt betekintést. Tanulmánya homlokterében a strukturális változások és hatások számbavétele áll: a különböző társadal-

mi rétegek viszonyváltozása, a vallási és etnikai tényezők szemrevételezése.

A kötet utolsó tanulmányát (*Authority without Power? Papal Rulership over East Central Europe in the Late Middle Ages*) Monika Saczyńska-Vercamer jegyzi, aki a Szentszék tekintélyét vizsgálja a kelet-közép-európai régióban. A téma felvetés azért is különleges a hatalomgyakorlás szempontjából, mivel a pápa egészen más eszközökkel nyert befolyást a térség felett, mint egy uralkodó a saját országában. Tekintélyének alakulása pedig a világi hatalmasságok együttműködésétől is függött.

Összefoglalva: a *Rulership in Medieval East Central Europe* című kötet színvonalas és érdekes tanulmányokat tartalmaz, lénye-

gében minden aspektusát lefedi a hatalomgyakorlás kérdésének: az általános elméleti megalapozástól kezdve, a hatalomgyakorlás különböző formáinak – konkrét példákon bemutatott – szemlélésén keresztül, a rituális vonatkozások és a külső tényezők hatásai figyelembevételéig. Segítségével még mélyrehatóbban tárul fel előttünk a kelet-közép-európai régió középkori története, sőt a térség államainak egyedi vonásairól, az itt regnáló dinasztiák uralkodásának különböző szegmenseiről is részletesebb képet kaphatunk. Emellett a könyv nagy előnye, hogy nemzetközi összefogás keretében egyszerre szólíthatja meg a témával különböző térségekben foglalkozó kutatókat.

Contents

Essays

SZATMÁRI JUDIT 1860 – Election and Celebration in the Reformed Church	5
DEÁK ÁGNES Reflection Among Lutheran Church and Secular Elites in Autumn 1859	19
KERTÉSZ BOTOND The Language of Lutherans in Hungary in the Mid-19th Century	34
DEMMEI JÓZSEF “...to keep the church of Micsinye stuck in boiling Hell on the side of the Patent” The Struggles of a Pro-Patent Minister in Zólyom County	45
MATUS LÁSZLÓ “Although the spirit is ready, the body is weak.” A lélek ugyan kész, de a test erőtlén.” The Slovak Patent Movement at Pest-Buda, or How a Righteous Saddler Became the Teacher of the Nation	72
MIRIAM VIRŠINSKÁ The Protestant Patent and its acceptance by Slovak Lutherans	86
BÁRÁNY ZSÓFIA “...it could also affect Catholic interests” – Catholics and the Protestant Patent (1859–1864)	101
TAMÁS ÁGNES The Fine Arts in the Service of Political Messaging?	114
CSÍKI TAMÁS Cult and memory. The Petőfi Centenary (1923)	136
BORÓVI DÁNIEL The Removal and Reerection of the Statues of Queen Elizabeth in Budapest I. Károly Senyei’s Elizabeth Statue in the Habsburg Hall of the Royal Palace of Buda	162

Workshop

CSERNUS-LUKÁCS SZILVESZTER “The Balkans begin at Rennweg” – The Recent Debate Among German Historians About the Validity of the Concepts of Eastern and Central Europe	186
---	-----

Outlook

ZOLTÁN PETERECZ Hot Emotions and Cold Prejudices of the Best-Known Cold War Thinker (<i>Frank Costigliola: Kennan: A Life between Worlds. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2023.</i>)	198
CSABA LÉVAI Crisis, Consolidation, and the Impressions of a Foreign Diplomat	202
(<i>Peterecz Zoltán: Royall Tyler és a Horthy-korszak krízisei. Pénzügyi, gazdasági, politikai és diplomáciai kérdések egy amerikai szemén keresztül. Budapest: Gondolat Kiadó, 2022.</i>)	

IVÁN BALOGH	
The Past is Plural	207
<i>(K. Horváth Zsolt: Mérei Ferenc. I. kötet: Peremhelyzet és a remény szocializmusa, 1909–1945. II. kötet: Szocialista felvilágosodás és törzsi avantgárd, 1945–1986. KORALL, Budapest, 2021.)</i>	
ÁGOSTON IGNÁCZ	
The Methods of Rulership in Focus	213
<i>(Rulership in Medieval East Central Europe. Power, Ritual and Legitimacy in Bohemia, Hungary and Poland. Edited by Grischa Vercamer and Dušan Zupka. Leiden-Boston: Brill, 2021.)</i>	

Az Aetas történettudományi folyóirat 2024. évi előfizetői felhívása

2024-re tervezett tematikus számaink a következők:

Észak-amerikai történelmi perspektívák

Autonomisták és patentálisok (1859. évi Protestáns Pátens körüli küzdelmek)

19-20. századi európai és magyar történelem

1848/1849 – Amikor nemzet született

Folytatjuk „**Elmélet és módszer**” rovatunkat. **Interjút** tervezünk **Annette Vowinckellel** (Németország), **Amelie Lanier**-vel (Ausztria) és **David Waldstreicherrel** (USA).

Eddigi gyakorlatunknak megfelelően a 2024-es évfolyamra is **kedvezményt** biztosítunk előfizető olvasóinknak, hogy **ezzel** is jelezzük, nagyra becsüljük bizalmukat.

Többféle előfizetői módot ajánlunk fel, hogy alkalmazkodjunk olvasóink igényeihez:

Éves előfizetői ár:

5000 Ft (tartalmazza a postaköltséget, az év végén pdf formátumban elektronikusan is előfizetőink rendelkezésére bocsátjuk az évi négy számunkat!)

Éves elektronikus előfizetői ár:

2500 Ft (pdf file-ban e-mailen a lapszámok megjelenésekor)

Egy számot megrendelőknél:

1250 Ft + postaköltség

Egy szám könyvesbolti ára:

1500 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó e-mail és postai címén.

Korábbi számunkat (postaköltség felszámolásával) a szerkesztőség címén szintén meg lehet rendelni.

Rendkívül fontos folyóiratunk számára előfizetőink támogatása! Kérjük, támogasson bennünket előfizetésével.

Jövedelemadójának 1%át ebben az évben is felajánlhatja egy olyan egyesületnek, alapítványnak, amelyet arra érdemesnek ítél. Folyóiratunk szerkesztői azzal a kéréssel fordulnak Önnek, hogy ha támogatásra méltónak tartja folyóiratunkat, válassza az AETAS-t.

Adószámunk: 19079581-2-06

Nagyon köszönjük Olvasóinknak eddigi támogatásukat!

Aetas Könyv- és Lapkiadó Egyesület

6701 Szeged, Pf. 1179

<http://www.aetas.hu>

aetas@mail.u-szeged.hu

Következő számunk tartalmából

SZATLÓCZKI GÁBOR

A lovag, a gyalog és a had. A Magyar Királyság hadszervezete és hadserege a mohácsi csata idején

PELLES MÁRTON

A magyar kereskedelmi tengerhajózás útkeresése a Horthy-rendszer első felében (1921–1929)

TURBUCZ PÉTER

Egy miniszteriális karrier első felvonása. Asztalos Miklós a Miniszterelnökség Társadalompolitikai Osztályán

DÉNES IVÁN ZOLTÁN

Marczali Henrik és Szekfű Gyula vitája

BOROVI DÁNIEL

Budapesti Erzsébet királyné-szobrok eltávolítása és újraállítása II. Zala György emlékműve az Eskü téren és a főváros további kisebb Erzsébet-szobrai

ALABÁN PÉTER

A filmszociográfia mint történeti forrás.
Mikrotársadalom a Gulyás testvérek filmjeiben

Bolti ár: 1500,- Ft
Előfizetőknek: 1250,- Ft

„Ruttkay Sámuel történetéből kiderül, hogy a protestáns pátenst melletti kiállítás az adott, ekkor éppen sűrűn változó és általános-ságban is rendkívül bizonytalannak, átmeneti állapotnak érzékelhető, sokszor hónapról hónapra változó politikai környezet által nyújtott keretfeltételek között személyes racionális és irracionális döntések során múlt. Az, hogy az uralkodó a református és részben az evangélikus egyház ellenállása miatt csupán felfüggesztette a pátenst (ahelyett, hogy végérvényesen visszavonta volna), egyben fenntartotta a reményt is a pátenst leginkább elkötelezett híveiben, hogy érdemes küzdeni és kitartani, hiszen akár változhat úgy is a politikai széljárás, hogy az ismét nekik kedvezzen. Ruttkay döntését mindezek után, hogy a végsőkéig kitart a pátenst mellett, e bizonytalan, gyorsan változó politikai viszonyok közepette a szlovák származás, a Kuzmányhoz fűződő viszony, a személyes ambíciók, a politikai meggyőződés, az egyházzal való nézetek, az egyéni életút tapasztalatai, a jellemző személyiségjegyek és még egy sor más szempont befolyásolta. Küzdelmének kudarca, Felsőmicsinyéről való eltávolítása, mentorának, Karol Kuzmányinak a halála, a pátenstegyház megszűnése, a szlovák anyanyelvűekre helyeződő egyre nagyobb politikai nyomás és magánéletének tragikus alakulása pedig oda vezet(het)ett, hogy a pátenst harcokban megbicsaklott életpályája soha többé nem rendeződött.”

Demmel József tanulmányát számunk 46--71. oldalán olvashatják.
